

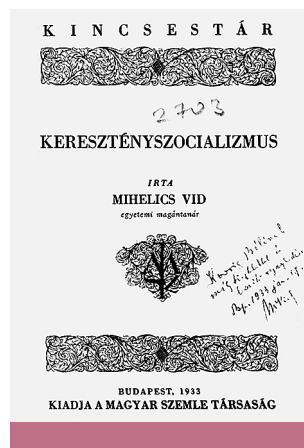
A KERESZTÉNY TÁRSADALOM- SZEMLÉLET*

MIHELICS VID

A szociális kérdést csak világnézeti alapon lehet megoldani, illetve megoldását csak ilyen alapon lehet megkísérteni. Némelyek talán megütköznek könyvecskénknek ezen a kezdő tételén, pedig igazságáról futólagos elmélkedés is meggyőzhet bennünket. A modern társadalmi kérdés: kérdés azok után az eszközök után, amelyeknek segítségével megszüntethetjük a tisztán munkájára utalt néposztály tagjainak létbizonytalanságát, és a szociális igazságosságot juttathatjuk érvényre a társadalom rendelkezésére álló anyagi, szellemi és erkölcsi javak eloszlásában. Már most kétségtelen, hogy az ekként értelmezett szociális kérdés megoldása cselekvő erő kifejtést követel, vagyis az, aki erre vállalkozik, nem bízhatja rá magát az események sodrára. A tevőleges erő kifejtésnek viszont feltétele az, hogy legyenek határozott társadalmpolitikai és gazdaságpolitikai céljaink, amelyeknek elérésére törekszünk. A célok kitűzése azonban elválaszthatatlan egész világnézeti alapvető szempontjaitól, mert mindenekelőtt arra a kérdésre kíván választ, hogy mi az értelme egyáltalán a társadalomban való élésnek. A szociálpolitikai és gazdaságpolitikai rendszerek tehát szükségszerűen társadalombölcseleti háttérrel bírnak, amiből következik, hogy a szociális kérdés is világnézeti probléma. A megoldására törekvő irányzatok világnézeti jellegét csak fokozza tovább, hogy a célokat szolgáló eszközök megválasztásában döntő szerepe van a rendszerhez tartozó társadalmi erkölcsnek milyenségének. Abból a körülményből tehát, hogy különböző világnézetek vannak és lehetségesek, ésszerűen következik a szociális rendszerek többfélesége.

SZOLIDARIZMUS

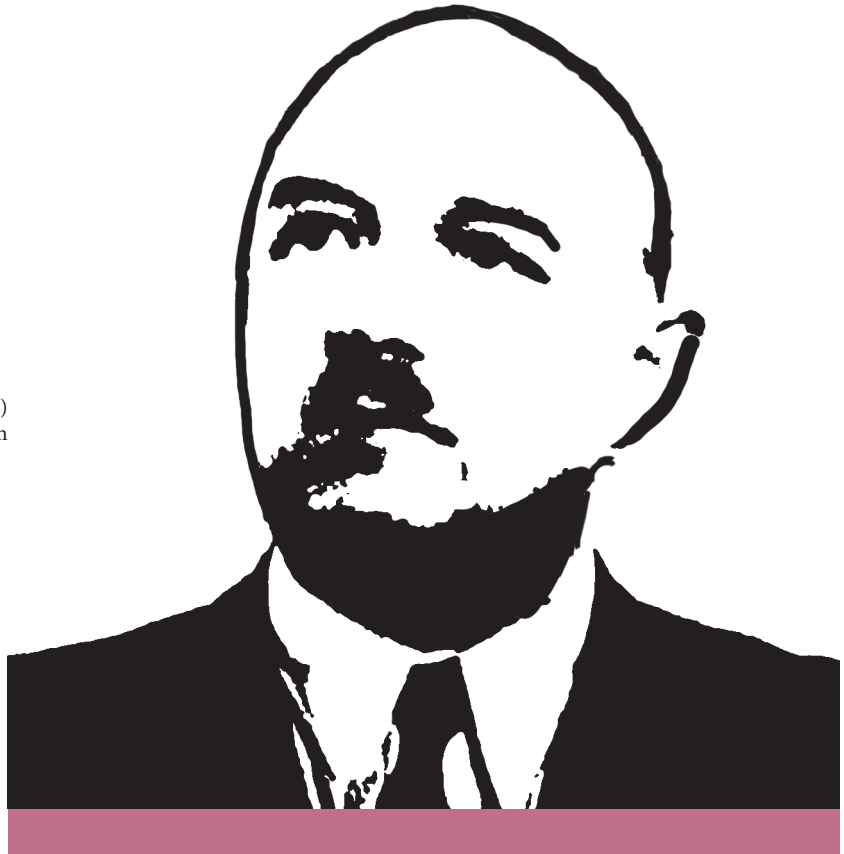
Szerencsére azonban végeredményben az összes lehetséges irányzatok a társadalomszemlélet három fajára vezethetők vissza, s így három csoportba oszthatók. Az osztályozáshoz választóvonalul az a felfogás szolgál, amelyet az egyén és a társadalmi közösség viszonyáról vallunk. A társadalomról, tehát az embereknek állandó, szervezett és céltudatosan összeműködő együttéléséről szólva ugyanis meg kell különböztetnünk a társadalmi tagokat és magát a közösséget. Általánosan elismert igazság, hogy az embernek végső törekvési pontja a „jó”, másként kifejezve a boldogság, hiszen már Arisztotelész megállapította, hogy minden élőlény valamilyen módon a jót kívánja. A társadalomban élő ember azonban ebbeli törekvésében, minthogy a boldogságnak bizonyos anyagi jólét és a társadalmi tagok kapcsolatainak rendezettsége is a kelléke, a maga előnyét munkálva, összeütközhetnek más egyéneknek, sőt az egész közösségnek érdekeivel. Mely

Mihelics Vid
Keresztényszocializmus (1933)
című zsebkönyve,
Kovrig Bélának dedikálva

* Az itt közölt szöveg szerkesztett és rövidített részlet a szerző *Keresztényszocializmus* (Magyar Szemle Társaság, Bp. 1933) című zsebkönyvének 3–11., 28–33. és 68. oldalairól. (A szerk.)

Mihelics Vid (1899–1968)
szociológus, újságíró 1956-ban

érdekek érvényesüljenek ebben az esetben? A kérdésre két abszolút felelet hangozhatik el. Az egyik az, hogy érvényesüljön az egyén, a másik az, hogy érvényesüljön a közösség. Az előbbi az individualizmus, az utóbbi a szocializmus társadalomszemlélete.

Nekünk természetesen nem feladatunk, hogy perbe szálljunk itt akár az individualizmussal, akár pedig a szocializmussal. A korlátlan egyéni szabadság elvének és a jogállam eszméjének következményei elvégre úgy szellemi, mint gazdasági téren közismertek. Utóbbi területen már kezdettől fogva annyira kirívóak voltak a hátrányok, hogy a történelem egyáltalán nem ismer olyan államot, amelyben a tant maga eredeti tisztaságiban megvalósították volna. Ma pedig nincs is liberális államférfiú, közzgazdász vagy tudós, aki a jogbiztonság fenntartásán túlmenően ne jelölne ki az államnak szociálpolitikai feladatokat is. Az individualizmussal ellentétes szocializmus szerint a társadalmi közösség a forrása minden jognak, az egyénnek tehát nincsenek olyan jogai, amelyek önértékességéből, emberi természetéből származnának. Ennek a szemléletnek gazdasági rendszere a különböző árnyalatú kollektívizmus, azaz az állam vagy a szakszervezetek által irányított közös termelés, sőt a kommunizmusban a közös fogyasztás is. Minthogy pedig az egyéni életviszonylatok rendezésében a közösség akarata csak akkor lehet legfőbb szabály, ha a társadalmon kívül más szabályalkotó hatalmat nem ismerünk el, a következetesen kiépített szocialisztikus társadalomszemlélet szükségszerűen ateizmust foglal magában. Ami a szociális következményeket illeti, bizonyos, hogy a liberalizmus gazdasági rendszerében, a kapitalizmusban, az emberek zöme csak nehezen vagy egyáltalán nem tud gondoskodni szükségleteinek fedezéséről. Ezzel szemben tehát a kollektívizmus, amennyiben mindenki számára képes biztosítani az anyagi létet, tagadhatatlanul haladást jelent. Minthogy azonban elvben sem ismeri el az egyén önértékességét, s az egyéniséget teljesen alárendeli a közösségnek, a társadalom tagjait megfosztja személyiségüktől, holott az ember számára éppen a személyiség kifejtése a legnagyobb jó. Nyilvánvaló tehát, hogy a két szélsőség között egy harmadik társadalomszemléletnek is kell lennie, amely helyes viszonyt teremt az egyén és a közösség között, s amelynek gazdasági rendszerében a szocialisztikus megoldásból megtalálhatjuk célként az anyagi

lét biztosítását mindenki számára, de amely emellett lehetőséget nyújt a személyiség kibontakozására, mindenesetre a közösség sérelme nélkül.

Az egyén és a közösség viszonyában ezt a harmadik megoldást nyújtja a kereszténység társadalomszemlélete. Amikor ezt mondjuk, akkor a kereszténységet nem mint vallást, hanem mint szociológiai valóságot nézzük. Nem vizsgáljuk azt, hogy az ember valóban a személyes Isten teremtménye-e, s mint ilyennek valóban az Istennel való erkölcsi egyesülés, vagyis az üdvözülése az abszolút célja (ez a belátásnak és a hitnek a dolga), hanem csak megállapítjuk, hogy amikor a keresztény tanítás ezeket a hittételeket hirdeti, a legjobb szabályt is megadja a társadalomban élő emberek egymásközi és a közösséghez való viszonyának rendezésére. Az embernek fentebb jelzett abszolút céljából következik ugyanis, hogy ezt az abszolút emberi célt kell szolgálniok a társadalmi alakulatoknak és intézményeknek is. Az egész társadalmi berendezkedésbe tehát ez az individuáletikai szempont az irányadó. Az ember azért él társadalomban, hogy a maga abszolút célját jól és biztosan munkálhassa, vagyis az egész társadalmi közösség ebben az emberi célhoz való rendeltetésében bírja létokát és értelmét. Egyszerűbben kifejezve: a társadalomban kialakult természetes és mesterséges társaságok eszközök az emberi cél érdekében. Az államnak, mint ezzel később külön foglalkozunk, az a feladata, hogy védje, fentartsa és gyarapítsa a közjót, amely a keresztény bölcsélet fogalmazása szerint magában foglalja az emberi jóléthez szükséges anyagi, erkölcsi és szellemi természetű javakat. Ez a közjó nem a kormányzóknak kiváltsága, sem pedig a sokaság minden egyes tagja részére egyenlőképpen kiosztandó jóléti mennyisége, hanem a társadalmi közösség jóléte és egészséges volta, ami természetesen kihat a társadalom minden tagjára. Hogy kihasson, ez az állam feladata. Az állam azonban nem teljesíthetné ezt a feladatot, ha adott esetben, amikor az egyén és a közösség, az egyéni jó és a közjó összeütközik, nem a közösséget, illetve a közjót részesítené előnyben. Egyenesen kötelessége ez az államnak, mert az igazságosságból folyik, hogy csak a közjó szolgálása jogosíthatja fel az embert a közjóból való merítésre. Az a jog, hogy az ember társadalomban élhet, kötelességnek válik forrásává a társadalommal szemben.

Az ember elé tűzött abszolút célból s az egyén önértékességéből következik, hogy az egyénnek olyan természetes jogai vannak, amelyeket a közösség nem vehet semmibe, s az állam is védeni köteles. Minthogy pedig ez az abszolút cél, az üdvözülés, minden ember számára ugyanaz, a társadalom minden egyes tagjának egyenlőképpen joga van azokra a létfeltételekre, amelyek nélkül a célt nem érhetné el, joga van addig a mértékig, ameddig a célhoz viszonyítva ezek a feltételek nélkülözhetetlenek. Az embereknek az abszolút cél tekintetében való egyenlőségéből, ebből a metafizikai egyenlőségéből következik tehát, hogy az embereknek egyenlő és feltétlen joguk van a földi javaknak is arra a minimumára, amelynek hiányában létezésük értelmét, vagyis emberi rendeltetésüket meg nem valósíthatnák. Így rajzolódik ki előttünk a keresztény társadalombölcséletnek az a sajátos jellege, amely miatt némelyek negatív kommunizmusnak nevezik. Annyit jelent ez, hogy a létminimum kielégítéséig a javak használatából kizárni senkit sem lehet, s hogy az államnak, mint a közjó letéteményesének, biztosítania kell minden egyes polgára számára a létminimumot. Az emberi személyiségnek ilyen módon történt figyelembevétel után azonban az egyéniség lép jogaiba, vagyis a javaknak még fennmaradó mennyiségében nem egyenlő osztozkodásnak van helye, hanem abból ki-ki a maga rendi állásának, képességeinek, igyekezetének és szerencsájának, vagyis az esetlegességekben rejlő egyenlőtlenségnek megfelelően részesedik. A keresztény társadalomszemléletben eszerint az individuáletikai nézőpont van előtérben, mert hiszen a kereszténység olyan erkölcsi törvényeket vall, amelyeket Isten írt elő, amelyeket tehát semmiféle földi hatalom sem változtathat meg, s amelyek így a lélek önértékességéhez mért szabadságot biztosítják az ember számára. Ez a nézőpont azonban semmiképpen sem zárja ki, sőt egyenesen megköveteli azt, hogy a közjó megelőzze az egyéni jót, vagyis a társadalom minden tagja a maga cselekvésében tekintettel legyen a közösségre és az általános jólétre.

két szélsőség között
egy harmadik
társadalomszemlélet

A szocializmus a mechanikus egyenlőségi elvet eltúlozza, az individualizmus egyoldalúan a szabadsági elvet hangsúlyozza, s mindkettő hibázik még azzal is, hogy az organikus társadalmi közösséget atomizálással és nivellálással önkényes, illetve centralisztikus kénysztársadalommá silányítja. A keresztény társadalombölcselet, amikor a természetjog organikus szolidarisztikus elvét helyezi ezzel szembe, feloldja az individualizmus és a szocializmus ellentétét, nem középutas kompromisszum gyanánt, hanem mint önálló, sajátos rendszer. Annál sajnálatosabb, hogy a tudomány jó ideig nem tulajdonított nagyobb jelentőséget a keresztény szociális tannak, a nagyközönség pedig ma sincs tisztában horderejével. Sok minden más okot mellőzve, a legfőbbet talán abban jelölhetjük meg, hogy a keresztény szociális irányt keresztény „szocializmus” gyanánt szokták elbírálni, amely esetben a kereszténység szociális tanítása és törekvése pusztán visszahatásként tűnik fel egyrészt a liberalizmus, másrészt a szocializmus ellen, csupán reakció gyanánt, amely addig érvényesül, amíg

**megköveteli, hogy
a közjó megelőzze
az egyéni jót**

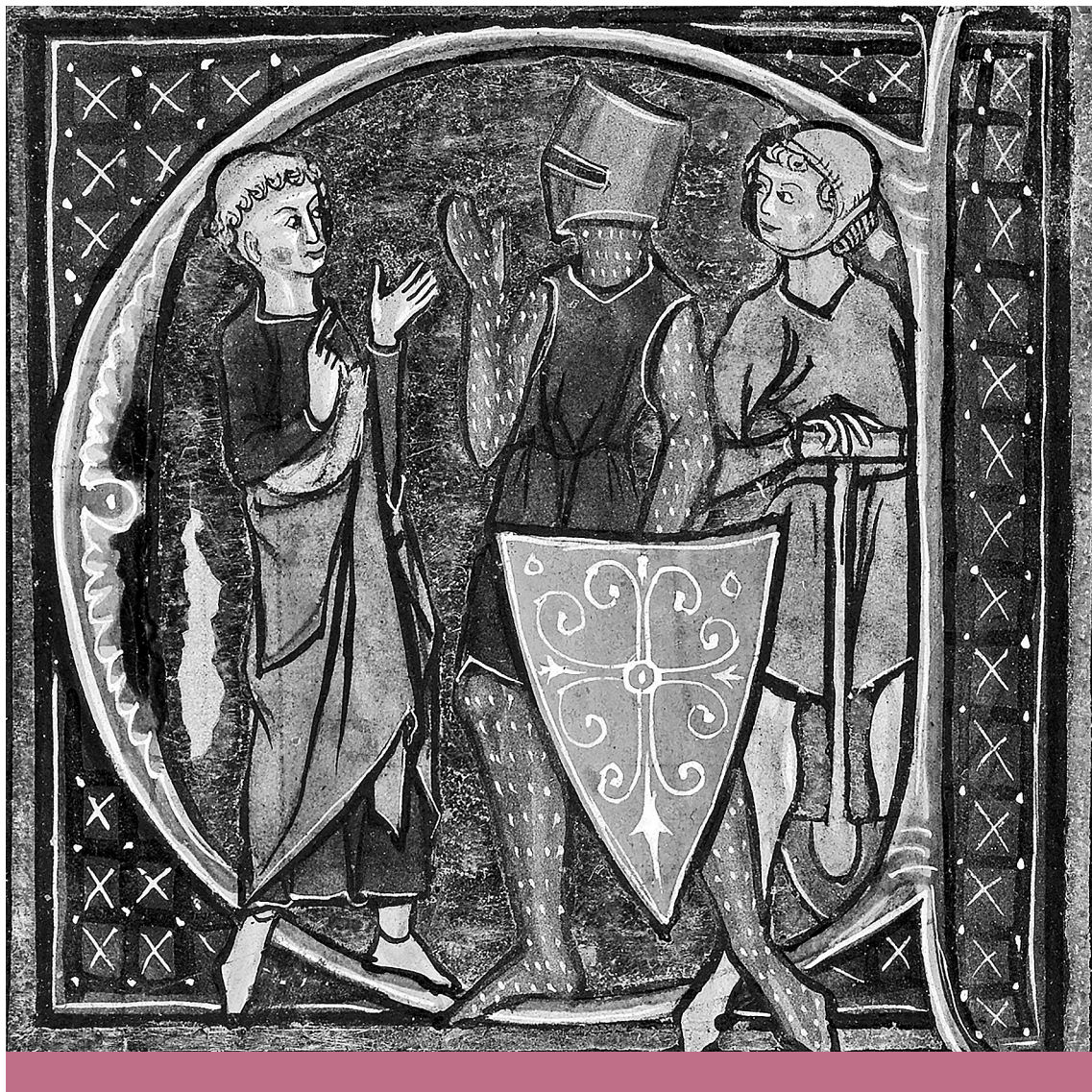
a kiváltó okok, a liberalizmus és – a közfelfogás szerint még inkább – a szocializmus fennállanak. Holott fejtegetéseinkből nyilvánvaló, hogy a keresztény szociális irányt a másik kettőtől nem mennyiségi, hanem minőségi különbségek választják el. Az ellenséges vagy közömbös ítéletek tévedését mindenestre enyhíti, hogy régebben magának a keresztény szociális irányzatnak képviselői keverték össze a fogalmakat, főképpen praktikus okokból, olyan megfontolások alap-

ján, hogy a „szocializmus” kifejezés megtartásával könnyebben visszaszerezhetik a marxizmus által elhódított milliós tömegeket. Hazánkban azután annyira meghonosodott ez a helytelen elnevezés, hogy tárgykörünk közérthető meghatározása céljából kénytelenek voltunk könyvecskénk címéül használni. Pedig ha már éppen műszót keresünk, akkor helyes megjelölésnek a „szolidarizmus” kínálkozik, mert ez kifejezésre juttatja a keresztény társadalombölcseletnek azt a jellegzetes tanítását, hogy az egyén és a közösség a kölcsönös adás és kapás viszonyában áll egymással, vagyis kapcsolatukat a szolidaritás elve jellemzi: egy mindenkiért, és mindenki egyért. Rövidség okából mi is többször fogunk élni ezzel az elnevezéssel.

A SZOCIÁLIS KÉRDÉS MEGOLDÁSA

A keresztény bölcselet azzal az alapvető követelménnyel terheli meg a rendezett társadalmat, hogy benne és általa minden tagnak hozzá kell jutnia az „emberhez méltó lét” feltételeihez, vagyis azokhoz a javakhoz, amelyek nélkül nem tudná megvalósítani emberi rendeltetését. Nyilvánvaló azonban, hogy az „emberhez méltó lét” fogalmának konkrét tartalmát nem tudjuk örökre szóló érvényességgel meghatározni. Ez a fogalom mindig valamely optimumot jelent, amelynek elérésére az adott kor felfogásához és tárgyi lehetőségeihez mérten kell törekednie a keresztény társadalomszemlélet szolidarisztikus elvét valló társadalmi és gazdasági politikának.

A célnak ilyen eszményi volta hozza magával, hogy a feléje tartó szociális iránynak, amely benne él a mozgó és haladó valóságban, állandóan közelebbi és minden tekintetben pontosan körülírható célokat, valamint ezekhez vezető eszközöket kell választania. Az eszményi cél így tulajdonképpen csak ismérvesz, amelynek segítségével a konkrét célok és eszközök helyességét és sorrendjét elbírálnhatjuk. Amilyen tiszta fényben ragyog az eszmény, annyira változatosak lehetnek tehát a közbeeső célok és eszközök. Ezek megválasztásában ugyanis már a legkülönbözőbb nézetek érvényesülhetnek, mert hiszen a pozitív tényeket különböző szempontokból lehet vizsgálni, és a lehetőségek számbavételénél is egyéni ítéletek szerepelnek. Esetlegességekről és praktikumról lévén szó, a keresztény egyházaknak nem hivatásuk, de nem is feladatuk, hogy ebben a tekintetben javaslatokkal álljanak elő. Ennek ellenére azonban téves az a nézet, mintha a keresztény szociális irány mögött nem állana egy főként szociáletikai jellegű zárt tételrendszer. Ha ugyanis a keresztény társadalomszemléletből nem is foly-
nak közvetlen szabályok és részletes utasítások, a természetjog segítségével igenis

Hivatásrend –

Egyházi, lovag és földműves a középkori francia *Livres du Santé* illusztrációján, 13. század vége (British Library / Bridgeman Art Library)

levonhatók azok az elvek és kitűzhetőek azok az irányvonalak, amelyek alkalmasak a társadalmi rend megalapozására, és így a szociális kérdés megoldására is. Közvetlenül meg kell jegyeznünk, hogy a természetjog segítségével hívása ésszerűen folyik a keresztény világnézetből. E világnézet szerint ugyanis a természetben Isten az egyedüli végső cél, s így minden létező ehhez a célhoz igazodik. Mindaz tehát, ami megfelel a természetnek, a természeti törvény erejével lép föl. Ez a természeti törvény minden emberi törvénytől erősebb, mert Istenre közvetlenül támaszkodó jogforrás, s így a belőle folyó természetjogot nem is gyengítheti semmiféle tételes jog. Természetjogi jellege van így mindannak, amihez az embernek természeténél fogva képessége és hajlama van, s amire az embernek bármi tekintetben szüksége van abból a célból, hogy betölthesse rendeltetését.

Megismételve tehát az imént mondottakat, az embernek, valamint a társadalomnak a keresztény bölcsélet által meghatározott célját és a természetjog parancsait kell szem előtt tartanunk, amikor módosítás és javítás céljából vizsgáljuk mindazokat a viszonylatokat, amelyekben napjaink szociális elégedetlensége jelentkezik. A panaszok részben anyagi, részben erkölcsi természetűek. Az anyagi természetűek a szükséges javak nélkülözésére, a munka meg nem felelő javadalmazására és a tőkétől való nyomasztó függésére, az erkölcsi természetűek a munka átértékelésére és a munkás személyiségének elnyomására vonatkoznak. Mindezek a panaszok, ha módszeresen vizsgáljuk eredetüket, a magántulajdonnak, a munkának, a termelési tényezők viszonyának és a társadalomban alakult szervezeteknek problémáját vetik fel.

Kommentár Mihelics Vid *Keresztényszocializmus* című könyvéhez

Kereszténység és társadalom, egyház és állam viszonyát az ókori üldözés, a középkori egybefonódás, majd az újkori szétválasztás nyomán a polgári korban mint keresztény politikát újra kellett fogalmazni. A katolikus társadalmi tanítás (szociális doktrína) az újkor századaiban mint *katolikus konzervativizmus, liberális katolicizmus, szociális katolicizmus, keresztényszocializmus, hivatásrendiség és kereszténydemokrácia* öltött formát. A létrejött nagy keresztény/katolikus áramlatok sokszorosan átjárták egymást, s eltérő feltételekkel és eszközökkel hasonlóra törekedtek: céljuk egyén és közösség megbomlott kölcsönös viszonyának helyreállítása és érvényesítése volt. Ezen áramlatok egymásnak részben kortársai, és végeredményben *ugyanannak a kibontakozó keresztény társadalmi tanításnak az adott történelmi feltételek közepette megnyilvánuló formái* voltak.

Az egyház nem köti magát egyetlen társadalmi rendszerhez és politikai formációhoz sem, hanem arra törekszik, hogy hirdesse a hitet, és előadja szociális tanítását. Az egyház szemében az egyes rendszerek mint fennálló képződmények rendelkeznek bizonyos értékekkel, ugyanakkor ez, ahogy egyes rendszerek abszolutizálását, úgy a rendszerek relativizálását sem jelenti, mert különbözőséget mutathatnak a keresztény szociáletika érvényesítése szempontjából. A keresztény szolidaritás, a személy méltósága, a kereszténydemokrácia, a rendi gondolat, a társadalmi igazságosság mint az újkori katolikus szociális doktrína alapértékei szerepelnek. A kereszténydemokrácia, a szociális katolicizmus, a hivatásrendiség mint eszmék e társadalmi tanításban már igen korán, szinte egyidejűleg megjelentek, politikai programként azonban – bár átfedésekkel – inkább egymást követően, a keresztényszocializmus, hivatásrendiség, kereszténydemokrácia sorrendjében kaptak hangsúlyt.

A liberális kapitalizmus individualizmusa, embertelensége, antiszociális működése ellenében fellépő keresztényszocializmusnak egyszersmind az ateista szocialista/kommunista mozgalommal szemben is fel kellett mutatnia igazát. Kereszténység és szocializmus érintkezése rendkívül széles körű, miközben a kereszténység a szocializmus számos irányzatával éles ellentétben áll. A *keresztényszocializmus* nem magától értetődő kifejezés. Van benne egy természetes mozzanat, de kétségeket is támaszthat. A mozgalom kifermálódása folyamán szereplői keresték a megfelelő kifejezést, amely helyesen tükrözi e társadalompolitika tartalmát és összetevőit. Kialakulásakor és később is a fogalom számos vitát kiváltott; volt, aki indokoltnak, s volt, aki indokolatlannak tartotta. A kereszténység vonatkozásában a szocializmust tulajdonképpen *társiasságként* és *szolidarizmusként* kell felfognunk. A társiasság igazán értékes elemei (igazságosság, közjó, szolidarizmus, szubszidiaritás) a keresztény szociális doktrínában kaptak hiteles értelmezést és képviselőt.

A Tanítóhivatal megnyilatkozásainak 19. századi előzményei után a *Rerum Novarum* nyitotta meg a pápák szociális körleveleinek hosszú sorát, amely azután a *Quadragesimo Anno* (1931) kezdetű enciklikán keresztül a *Centesimus Annus* (1991) kezdetű enciklikáig ível. A liberális és szocialista mozgalmakkal és rendszerekkel szemben a pápák ezekben a körlevelekben fejtették ki az egyház társadalmi tanítását. 1848 ugyanaz az év, amikor W. E. Ketteler *A jelenkor nagy társadalmi kérdései* címmel a mainzi dómban megtartotta nagyhatású prédikációsorozatát, s amikor Marx és Engels megjelentette *A kommunista párt kiáltványát*. Nemcsak a kommunista irányzat, hanem a kor egész szociáldemokrata mozgalma is vetélytársként tekintett a keresztényszocialista mozgalomra, s amellyel szemben a szociáldemokrácia önmagát kívánta a szociális gondolat és a munkáskérdés egyetlen hiteles letéteményesként felmutatni.

Mihelics Vid (1899–1968) szociológus, politikus, publicista, katolikus társadalombölcselelő. A Budapesti M. Kir. Tudományegyetemen 1922-ben bölcsészdoktori oklevelet nyert. A Párizsi Katolikus Egyetemen 1922–23 folyamán szociológiai és erkölcsbölcseleti tanulmányokat folytatott. A Budapesti Tudományegyetemen 1928-ban jog-, majd államtudományi doktorátust szerzett. A Budapesti Tudományegyetem 1932-ben, a Pázmány Péter Tudományegyetem 1935-ben magántanárrá képesítette. Az *Új Nemzedék* és a *Nemzeti Újság* munkatársa volt 1923 és 1944 között. Emellett 1934-től 1940-ig a *Katolikus Szemle* felelős szerkesztője. Az Egri Magyar Katolikus Jogakadémián 1946 és 1949 között a jogbölcselet tanára. Mint a Demokrata Néppárt tagja 1947–49 között országgyűlési képviselőként működött. 1956-ban részt vett a Demokrata Néppárt újjászervezésében. 1947-től haláláig az *Új Ember* belső munkatársa, 1949-től a *Vigília* főmunkatársa, 1963-tól haláláig felelős szerkesztője volt.

Mihelics Vid néhány évnyi bölcész kutatás és irodalmi működés után már ifjúkorában a társadalomtudományok, a szociálpolitika, a katolikus szociális tanítás irányába fordult. Elméleti munkássága mellett az akkori keresztényszocialista mozgalomhoz is kapcsolódott. Miként Tobler János elnök és Lillin József főtitkár levelükben értesítették, a Keresztényszocialista Országos Szakegyesületek Szövetsége Mihelics Videt 1934-ben a szervezet központi tanácsosává

A magántulajdon központi jelentőségét már az a tény is bizonyítja, hogy a társadalmi intézmények közül ezt éri a legtöbb támadás mindazoknak az irányzatoknak részéről, amelyek a vagyontalan tömegek anyagi és erkölcsi fel-emelésére törekszenek. A szocialisták egyenesen azt állítják, hogy a magántulajdon igazságtalanságból ered, és csak arra szolgál, hogy örökkévalóvá tegye az igazságtalanságot. Éppen ezért szerintük a magántulajdont el kell törölni, vagy legalábbis a termelési eszközöket köztulajdonba kell venni. A szocializmus nem lát ebben semmi nehézséget, mert a pozitív törvényelmélet alapján áll, amely azt vallja, hogy az államhatalom a forrása minden jognak, s így az államhatalom bármikor visszavonhatja az általa engedélyezett tulajdonjogot is. A szocializmus ellenétes társadalomszemlélet, az individualizmus viszont a tulajdonjog

választotta. A keresztényszocialista mozgalomhoz fűződő működésének kiemelkedő korai esete volt Mihelics Vid 1927-es genfi szereplése a Nemzetek Szövetségének Nemzetközi Munkaügyi Szervezete Nemzetközi Munkaügyi Értekezletén. Ezen Mihelics mint keresztényszocialista küldött részt vett, míg a szociáldemokrata küldött Peyer Károly volt.

Miként a katolikus társadalmi tanítás kibontakozásának menetében a személy, a szolidaritás, az igazságosság, a közös értékei történelmi léptékben a keresztényszocializmus, a hivatásrendi eszme és a kereszténydemokrácia kereteiben jelentkeztek, a Mihelics Vid által képviselt tanok munkásságának ugyanezekben a történetileg meghatározott szakaszaiban öltöttek testet. Ahogy a hazai keresztényszociális eszmének, hasonlóképpen a hivatásrendi gondolatnak, majd a kereszténydemokráciának számontartott teoretikusa volt.

Ennek egyik dokumentuma 1933-ban megjelent *Keresztényszocializmus* című könyve, amely a Magyar Szemle Társaság *Kincsesár* című sorozatában jelent meg. A könyv tulajdonképpen nem könnyű feladatra vállalkozott. A '30-as évek első fele nemcsak a politika síkján, hanem az eszmék világában is átmeneti kort képez. A szellemi, politikai, ideológiai irányzatok, a különböző társadalmi tanok egyre élesebben jelentkeztek. Ebben a helyzetben vált szükségessé a társadalmi mozgalmak eszmei tartalmának, így a kereszténység szociális üzenetének tisztázása.

1931-ben jelent meg XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* kezdetű enciklikája. A körlevél bírálja a liberalizmust és a szocializmust, beszél a tőke és a munka új kapcsolatáról, a tulajdon egyéni és közösségi dimenziójáról, a hivatásrendi eszméről, a közös értékeiről, s külön kitér kereszténység és szocializmus viszonyára, ekképpen: „Akár mint tant, akár mint történelmi tényezőt, akár mint mozgalmat tekintjük a szocializmust, mindaddig, amíg valóban szocializmus marad [...], a katolikus egyház tanaival összeegyeztethetetlen. [...] Vallásos szocializmus, keresztény szocializmus önellentmondások. Senki nem lehet egyszerre derék katolikus és igazi szocialista.” Az állásfoglalás nem a keresztényszociális mozgalomra vonatkozott; a bírálat azokra a katolikusokra irányult, akik a szocialisták táborához csatlakoztak. Mindenesetre ebből a szempontból is kifejezetten szükség mutatkozott a keresztényszociális tanok korszerű megfogalmazására.

Könyvének elején Mihelics Vid utal is a „keresztényszocializmus” kifejezés ellentmondásos voltára, s világossá teszi, hogy azt az eszmekört, amelyet képvisel, leghelyesebb lenne *keresztény szolidaritásnak* nevezni. Mindenkori érvennyel leszögezi, hogy a lehetséges társadalomszemléleti irányok szükségszerűen az egyén és a közösség viszonyának értelmezése szerint különülnek el. Az egyént hangsúlyozó individualizmus-liberalizmus és a közösséget hangsúlyozó szocializmus-totalizmus szélsőségeivel szemben az egyedül helyes társadalomtan a keresztény természetjogi felfogás képviseli, amely egyén és közösség kölcsönösségének elvén nyugszik.

A könyv kiemelten foglalkozik a tulajdon elméletével, s – a liberalizmus által érinthetetlennek, a szocializmus által merőben közösséginek tekintett tulajdonnal szemben – rámutat annak kettős, egyéni és közösségi dimenziójára, rendeltetésére. Az elv nemcsak a hivatkozott két évvel korábbi pápai enciklikában jelenik meg, hanem már Horváth Sándor O.P. könyvében is, amely *Tulajdonjog Aquinói Szent Tamás szerint* címmel 1929-ben jelent meg németül (a könyvet magyarul a Jel Kiadó jelentette meg tavaly). Ezért is fogadta örömmel Horváth Sándor, hogy Mihelics Vid megküldte neki könyvét, amint azt kifejezte egy Fribourgból, 1933. február 12-én kelt levelében.

Könyvének végén Mihelics Vid kitér a *Quadragesimo Anno* tanítására, ahol többek közt szól a korporációs gazdasági berendezkedés elvének értékeiről, majd maga is idézi a körlevélnek azokat az előbb említett sorait, amelyek a kereszténység és a szocializmus ellentétére vonatkoznak. Mihelics Vid könyve ilyenformán egyrészt világossá tette a keresztényszocializmus és a szocializmus elvi különbségét, másrészt egybekapcsolta, összevonta a keresztény szolidaritást és a hivatásrendi koncepciót. A könyv elméleti értéke ezért az, hogy felmutatta és megőrizte a keresztény társadalmi tanítás folytonosságának eszméjét.

Irodalom:

Eszmék és tények. A Mihelics Vid halálának 50. évfordulójára rendezett emlékkonferencia előadásai – Mihelics Vid írásai. szerk. Frenyó Zoltán, Barankovics István Alapítvány–BTK–Gondolat, Bp. 2020.

Freneyó Zoltán: *Egy magyar katolikus gondolkodó. Mihelics Vid életműve.* METEM, Bp. 2002.

Mihelics Vid: *Szociális etika és szociális politika. Válogatott szociálpolitikai és szociográfiai írások* (szerk. Freneyó Zoltán) TIT–Kossuth Klub Egyesület, 2021.

Freneyó Zoltán

terjedelmét annyira túlozza, hogy a javakkal szerinte korlátlanul rendelkező tulajdonos azokat akár el is pusztíthatja, mint ahogy meg is történik a liberális gazdasági rendszerben, amikor például az árak tarthatása végett a kávé, a gabona és egyéb termények bizonyos részét megsemmisítik. A keresztény szolidaritás ezzel szemben azt tanítja, hogy a tulajdonjog reális jog, de nem korlátlan, mert köteleességek és terhek járnak vele. A szociális kérdés szempontjából ez a tétel igen nagy fontossággal bír.

A szociális és a gazdasági politikának legfőbb hordozója szükségszerűen az állam, s ha a keresztény szociális irány által kívánt társadalmi reformok csökkentenék is az állam ebbeli feladatait, irányító szerepe akkor is megmaradna. Végső fokban ugyanis, bármilyen legyen a társadalmi berendezkedés,

a keresztény bölcsélet az államot teszi felelőssé a közjóért, s ebből kifolyóan azért is, hogy a területén élő polgárok valamennyien hozzájussanak az emberhez méltó élet erkölcsi, szellemi és anyagi feltételeihez. Egészen természetes tehát, hogy az állam hivatására és működésére vonatkozó tétel és irányelvek kimagasló helyet foglalnak el a keresztény társadalombölcséletben, gyakorlatilag is értékes eligazítást nyújtva mindazoknak a politikai pártoknak, amelyek a keresztény szociális eszmék valóra váltásáért küzdenek.

Az államot, amely a szociológia meghatározása szerint a legmagasabb társulási forma, közös célok munkálására alakult, uralmat gyakorló, szervezett közösség – a keresztény társadalombölcsélet természetjogon nyugvó tökéletes társaságnak nevezi, amelynek létoka és rendeltetése a közjó biztosítása. Természetjogon alapszik, mert az ember csak benne és általa élhet a maga személyi-

ségének megfelelő életet. Tökéletes társaság, mert rendelkezik mindazokkal az eszközökkel, amelyek céljának eléréséhez szükségesek. Abból, hogy létezésének oka a közjó, ésszerűen következik, hogy az államhatalom gyakorlóinak minden vonatkozásban a közjót kell szolgálniok, s hogy irányukban az engedelmesség kötelezettségét végső fokban nem a jogfolytonosság vagy a győzelmes forradalom, hanem a közjóhoz való viszonyuknak kedvező vagy kedvezőtlen volta dönti el. Amikor például társadalmi széthullás fenyeget, a közjó érdekében az alkotmányjogilag illegitim államformát és államhatalmat is támogatni kell, s idővel úgy az államforma, mint az államhatalom a közjó állagához tartozó értékek megmentéséből olyan törvényességet meríthet, amely feltétlen elismertetést igényel. Az állam ugyanis nem az a titokzatos és öncélú „személy”, amely a közjótól és a polgárok jólététől elvonatkoztatva ideológiákban élhetné ki magát, hanem valójában célszövetség, éppolyan társaság, mint a természetjogra támaszkodó többi társaság, csak éppen a tökéletesség fokában és a feladatok súlyosságában különbözik tőlük. Az állam tehát nem vehető egynek a társadalommal, hanem csak ennek egyik életformája. A társadalmat a benne hullámzó és alakuló legkülönbözőbb társaságok alkotják, továbbá érdekkörök, amelyeknek nem is kell mindig alaki szervezettel bírniok. Ilyen érdekköröket alkothat a nemzetiség, a faj, a foglalkozás. Az államnak éppen az a feladata, kötelessége és joga, hogy ezeket a különböző társaságokat és érdekeket megnyilatkozásukban a közjővel összhangba hozza. Amíg tehát az individualizmus elválasztja ugyan a társadalmat az államtól, de az előbbinek kellenél jóval tovább menő

szabadságot biztosít, a szocializmus pedig a kettőt egynek véve a társadalmat felszívhatja az állammal, addig a keresztény bölcsélet a társadalmat organikus és hierarchikus építménynek tekinti, amelynek csúcán az állam áll és kormányoz.

A keresztény társadalombölcsélet eszménye a jóléti, jog- és kultúrállam. Ennek az eszménynek megvalósítása érdekében az államhatalom gyakorlói az alkotmány szabta módon és keretek között szabadon intézkedhetnek, de az általuk képviselt szuverénitás sem kifelé, sem befelé nem korlátlan. Kifelé korlátozott a szuverénitás, mert az államoknak együttesen is a közjót kell szolgálniok, és pedig ebben az esetben az egész emberiség javát, a nemzetközi közjót. A keresztény szolidaritizmus az államok egymás közti viszonyában is ugyanazt az erkölcsi rendet óhajtja biztosítani, mint az egyéni életben. Önmagával jönne tehát ellentétbe, ha nem lenne törhetetlen híve a döntőbíráskodásnak, a nemzeti önrendelkezési elvnek és a népszövetségi gondolatnak. A keresztény állameszme egyenesen megköveteli ezeket az intézményeket és eljárásokat. Az államnak feltétlenül tiszteletben kell tartania a természetjogot, amelyben ő maga is gyökeres, s meg kell hajolnia az erkölcsi törvények előtt, hiszen utóbbiak lényegileg természeti törvények, az Istenhez és a teremtményekhez való emberi viszonynak az emberi természet által diktált eszmei értelmezéséből erednek. Az állam szuverénitása így befelé sem korlátlan, mert a polgárok jogait és szabadságát csak a közjó kívánalmainak mértékéig szoríthatja meg. Az a közjó elvégre, amelynek az állam a hordozója, nem végső célja a polgároknak, hanem csak

Mihelics Vid főbb művei

Az olasz munkaalkotmány. Dunántúl Nyomda, 1927.

Az új szociális állam. Társadalompolitikai és gazdasági rendezések Európa legújabb alkotmányjaiban. Szent István Társulat, 1931.

Keresztényszocializmus. Magyar Szemle Társaság, 1933.

Világproblémák és a katolicizmus. Dom Katolikus Könyvek, 1933.

A szociális kérdés és a szocializmus. Kellner Nyomda, 1935.

Modern katolikus fejek (szerk.) Szent István Társulat, 1936.

Az új Portugália. Franklin, 1938.

Katolikus tanítás a tulajdonjogról. Korda Nyomda, 1946.

Szociális etika és szociális politika. Válogatott szociálpolitikai és szociográfiai írások (szerk. Frenyó Zoltán) TIT–Kossuth Klub Egyesület, 2021.

eszköz az abszolút emberi cél eléréséhez. Ezt az abszolút célt közvetlenül szolgálja az egyház, amely szintén tökéletes társaság, s így mellérendeltje az államnak. Az államhatalom gyakorlóinak azonban nem szabad azt sem feledniük, hogy bár a többi természetes társaság, köztük a család és a hivatási szervezet, a maguk feladatának teljesítése végett rászorulnak az állam támogatására, nem az államhatalom engedélyében, hanem önmagukban bírják létezésük és virágzásuk jogát.

Ami a családot illeti, hangsúlyoznunk kell, hogy ez a közösség, amely a keresztény szolidarizmus gondoskodásának különben is legbecsesebb tárgya, tényleg és történetileg a legeredetibb, az ősi emberi társadalom. A családnak így az államtól független jogai és kötelességei vannak. Vonatkozik ez elsősorban a saját feladatainak munkálására, tehát az önfenntartásra és az utódok felnevelésére. Az államnak a család munkaterületén, miként a többi természetes társaság munkaterületén is, csak kisegítő szerepe van. [...]

A közjó iránt való feladatából következik az államnak az a kötelessége, amely egyben joga is, hogy a szükséghez mérten belenyúljon a gazdálkodásba, és szociális politikával igyekezzék hozzájárulni a társadalmi kérdés megoldásához. A keresztény társadalombölcselet tehát határozottan elismeri az állami intervenció jogosultságát. Nyilvánvalóan nem az államnak kell vállalkoznia mindazokra a szolgálatokra, amelyek a közjóhoz szükségesek, ám neki kell örködni afölött, hogy ezek a szolgálatok, bármilyen kezdeményezésből fakadjanak, valóban létrejőjenek és kielégítően folyjanak. [...] Ebből folyik másodsor az államnak pótló és kiegészítő funkciója, vagyis ideiglenes jelleggel pótolnia kell a hiányzó, illetve kiegészítenie a nem elégséges magánkezdeményezést. Végül az államnak összehangzatos arányt kell teremtenie a magántevékenység és a köztevékenység területe között. Általánosságban a keresztény társadalombölcseletnek alaptétele az, hogy az államhatalomnak semmiféle téren sem szabad továbbmennie beavatkozásával, mint amennyire a bajok orvoslása s a veszélyek elhárítása megköveteli.

Az államnak a közjó által szükségelt gazdaságpolitikai és szociálpolitikai tevékenységében a legfőbb norma az igazságosság érvényesítése. Érvényesülnie kell az állam területén az osztóigazságosságnak, amely a közjóból mindenkit arányosan részesít, legalábbis addig a fokig, hogy a társadalom minden tagjának helyzete elviselhető legyen. Különösen a munkaviszonyban ügyelni kell másodsor a csereigazságosságra, amely azt parancsolja, hogy a kétoldali szolgáltatások egyensúlyban legyenek. A harmadik, a törvényi igazságosság megkívánja, hogy minden polgár megtegye kötelességét a közszemélytel szemben, és erejéhez mérten hozzájáruljon a közjó gyarapításához. Érvényesülnie kell végül negyedszer a szociális igazságosságnak, amely úgy szól, hogy a társadalmi rendek egymáshoz viszonyítottan méltányos helyzetben legyenek, és arányosan részesedjenek a nemzeti jövedelemből.

a család a keresztény szolidarizmus legbecsesebb tárgya

A FEJLŐDÉS IRÁNYA

A keresztény szociális mozgalom két rendszer, az individualista kapitalizmus és a marxista szocializmus ellen fordult akkor, amidőn megkezdte az alapjául szolgáló elvek érvényesítését. Napjainkig még egyik sem dőlt meg, sőt rajtuk kívül olyan új elméletek és törekvések is támadtak, amelyek élesen szembe szállnak a keresztény szolidarizmussal, ez azonban nem csökkenti utóbbinak jelentőségét és történeti hivatását. A szociálpolitikai fejlődés eddig elmúlt négy évtizede fokról fokra igazolta XIII. Leót. Annak idején a szocializmus és az individualizmus egyazon elvi határozottsággal utasított vissza minden szociálpolitikát, manapság pedig nincs állam, amely ne a szociális igazságosság öröknek s valósítójának hirdetné magát. ■